

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ ВПЛИВ У ФОРМУВАННІ КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВИ

О. М. Вишневська, доктор економічних наук, професор
Т. П. Лісковецька, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет

У статті представлено основні критерії оцінки зовнішнього середовища держави, передумови зростання рівня глобальної конкурентоспроможності. Обґрунтовано сутність і практичне використання методики BERI. На підставі проведеної експертної оцінки виявлено пріоритетні чинники впливу на розвиток за умов глобалізаційного впливу. Експертна оцінка проводилася групами експертів з метою виявлення пріоритетних критеріїв та обґрунтування відповідних напрямів щодо нейтралізації загроз та своєчасної адаптації до змін. З метою виявлення пріоритетних критеріїв експертну оцінку проводили у три етапи з використанням деталізації та порівняних оцінок, виявлення регіональних особливостей.

Ключові слова: чинники зовнішнього впливу, глобальна конкурентоспроможність, адаптація, ризики.

Постановка проблеми. Вплив зовнішнього середовища вимагає постійної адаптації державних систем до змін. Особливої актуальності набуває питання у контексті глобалізаційних змін і тенденцій. Глобалізація – процес, який розвивається незалежно від волі глобалізаторів або учасників процесу. Саме за рахунок прийняття відповідних управлінських рішень існує можливість прискорювати або гальмувати процес глобалізації. Глобалізаційні процеси вимагають адаптації процесів соціально-економічного розвитку та напрямів збереження навколишнього середовища території держав, особливо у контексті нагальної потреби підвищення конкурентоспроможності економік у світовому просторі. Особливої уваги потребують не лише напрями економічної адаптації до глобалізаційних змін, вагомим є забезпечення процесу адаптації до політичних, соціально-демографічних та екологічних зрушень. Дієвість та своєчасність прийняття рішень і їхня практична реалізація формує передумови гарантування національної безпеки держави. Актуальність дослідження підтверджує необхідність підвищення іміджу держав у світовому просторі, нарощування конкурентних позицій у форму-

© Вишневська О.М., Лісковецька Т.П. 2015

ванні експортного потенціалу, стійкості фінансової системи, що має тісний зв'язок із темпами соціально-економічного розвитку держави та добробутом населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процеси глобалізації істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів відносин у сучасному суспільстві. Глобальні зміни, разом з іншими об'єктивними чинниками, сприяють пошуку ефективних напрямів зменшення несприятливих наслідків, дієвих методів прогнозування можливих змін з метою адаптації і подальшого розвитку держав. Динамічні глобалізаційні зміни досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими, які обґрунтовують нове наукове знання, яке дозволяє дослідити світовий простір як своєрідний синтез важливих сфер діяльності людства за умов глобалізаційних змін, виявити вплив і пріоритетність у подальшому розвитку світової спільноти [1].

Значний внесок у розвиток наукового знання зробили: Богатуров О. Д., Буянов В. С., Вафіна Н. Х., Долгов С. І., Думная Н. Н., Євстигнєєв В. Р., Замятін Д. Н., Колесов В. П., Кочетов Е. Г., Моїсєєв М. М., Савчук В. К., Сапір Є. В., Соколов В. В., Чешков М. О., Яковець Ю. В. Враховуючи глобалізаційні зміни і тенденції, існує необхідність щодо виявлення переваг у співіснуванні окремих держав, перспектив подальшого розвитку з метою збереження територіальної цілісності країн та їхнього соціально-економічного розвитку, екологічної стабільності екосистем окремих територій світу.

Проведення експертної оцінки через деталізацію критеріїв зовнішнього середовища дозволяє виявити можливості своєчасної адаптації до глобалізаційних змін у політичному, соціально-економічному та екологічному спрямуванні та нейтралізувати відповідні ризики.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення пріоритетних чинників впливу на розвиток державних систем з урахуванням чинників зовнішнього середовища, глобалізаційних процесів і явищ, обґрунтування можливостей щодо своєчасної адаптації до змін у політичному, соціально-еконо-

мічному і екологічному просторі з використанням експертної оцінки за критеріями BERI.

Для проведення експертної оцінки використано групове обговорення, яке, порівняно з індивідуальними експертними оцінками, має деякі відмінні риси: колективні оцінки, як правило, менш суб'єктивні, а прийняті рішення пов'язані з більшою імовірністю здійснення. Використовуючи групові експертні процедури зробили припущення, що думка групи експертів надійніше, ніж думка окремого експерта, тобто дві групи однаково компетентних експертів із більшою імовірністю надають аналогічні відповіді, ніж два експерти. До експертних методів належать відомі світові методики, які застосовуються у міжнародній практиці: методика Швейцарської банківської корпорації, методика BERI [2].

Методика Business Environment Risk Intelligence (BERI) включає оцінку ризиків держави, яка заснована на середньому арифметичному трьох складових: політичний ризик (зважена оцінка 10 політичних і соціальних змінних), операційний ризик (зважена за допомогою експертів оцінка 15 економічних, фінансових і структурних змінних) і R-фактор (зважена оцінка чинної законодавчої системи, валютного курсу, валютних резервів і зовнішнього боргу). Найменше значення ризику за шкалою BERI відповідає 100, найбільше – 0. Прогноз рівня ризику здійснюється від 1 до 5 років.

Експертами виступали магістри-дослідники обліково-фінансового факультету, дослідження проводили у два етапи, протягом 2013-2014 та 2014-2015 навчальних років під час вивчення навчальної дисципліни «Системний аналіз соціально-економічних процесів». У дослідженні було використано деталізацію та порівняні оцінки за основними критеріями BERI, яких, відповідно до методики, п'ятнадцять: політична стабільність, відношення до іноземних інвестицій, ступінь націоналізації, можливість і ступінь девальвації внутрішньої валюти, стан платіжного балансу, ступінь розвитку бюрократії, темпи економічного росту, конвертованість валюти, якість виконання договорів, рівень витрат на заробітну пла-

ту та продуктивність праці, можливість користування послугами внутрішніх і зовнішніх експертів, ефективність організації комунікацій, взаємовідносини між господарськими суб'єктами та державою, зв'язок із громадськістю, умови отримання короткострокових кредитів, умови отримання довгострокових кредитів.

Кожний критерій BERI було деталізовано та виявлено групи пріоритетних, з-поміж яких: критерії опосередкованого впливу, критерії у зоні невизначеності, окремо було обґрунтовано основні групи зовнішніх і внутрішніх ризиків. Подібний підхід до проведення оцінки критеріїв зовнішнього середовища дозволив визначити групу пріоритетних, які повинні виступати підставою для прийняття управлінських рішень у процесі адаптації політичного, соціально-економічного та екологічного середовища держав до глобалізаційних змін і тенденцій. Виявлено критерії у зоні невизначеності, які необхідно враховувати в оцінці потенційних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. На першому етапі було запропоновано вільний поділ магістрів-дослідників за експертними групами і проведено порівняну оцінку основних критеріїв BERI з нормативними значеннями відповідно до затвердженої методики (рис. 1).

Експертами було виявлено, що пріоритетними критеріями впливу є політична стабільність, конвертованість національної валюти, можливість і ступінь девальвації внутрішньої валюти, темпи економічного росту, рівень витрат на заробітну плату та продуктивність праці, які у сукупності за нормативним значенням становлять 44,0% впливу. Менший рівень пріоритетності мають: відношення до іноземних інвестицій, ступінь націоналізації, стан платіжного балансу і рівень бюрократії, умови отримання короткострокових і довгострокових кредитів, які у сукупності за нормативним значенням мають 38,0% сукупного впливу. Найменшим є вплив критеріїв, які, відповідно до методики, мають лише 18,0%: якість виконання договорів, можливість користування послугами експертів, ефективність організації комунікацій та вза-

емовідносини між господарськими суб'єктами та державою, зв'язок із громадськістю. Експертами було зазначено, що критерії є слідством пріоритетних, до оціночних критеріїв не було внесено додаткових, у сукупності їх вплив становить 100,0%.

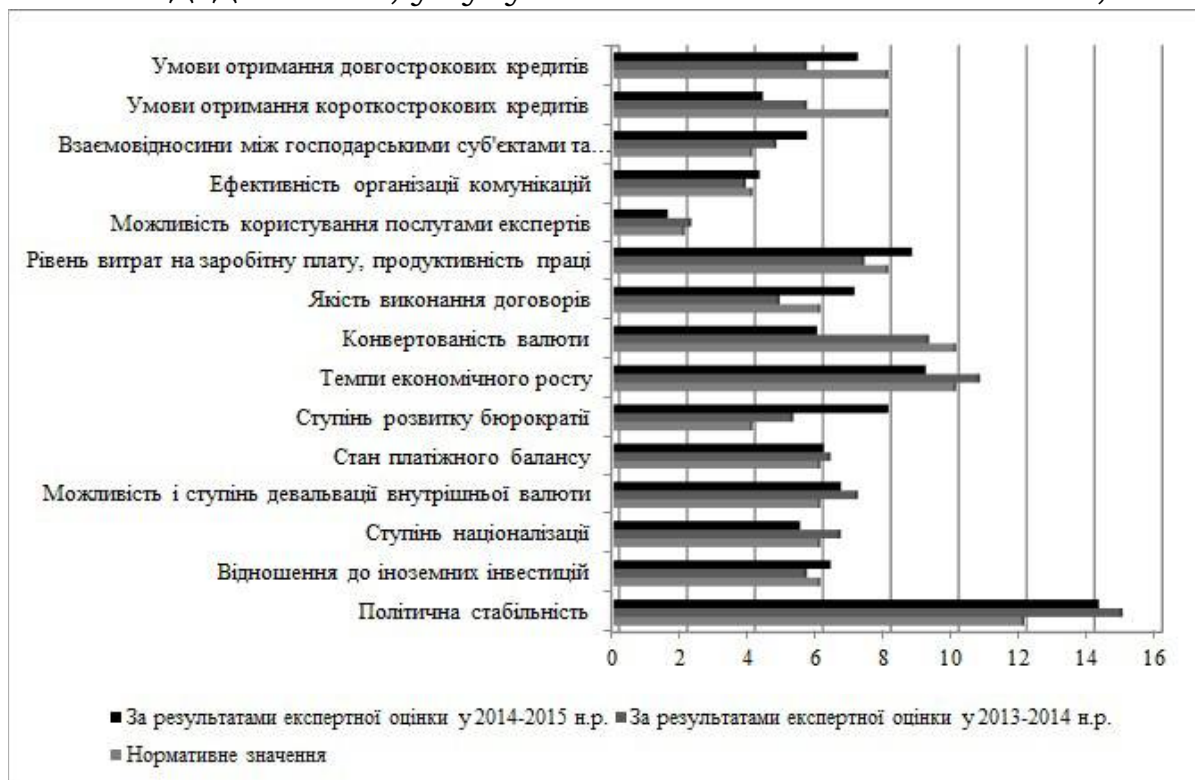

Рис. 1. Порівняна оцінка критеріїв BERI (перший етап дослідження)

Джерело: за результатами експертної оцінки

Суттєвих відмінностей на першому етапі дослідження у думці експертів протягом дворічного періоду не виявлено.

На другому етапі дослідження було запропоновано деталізувати кожний критерій за відповідними факторами впливу. Додатково у дослідження було введено п'ять груп чинників для експертної оцінки з метою виявлення причинно-наслідкових залежностей і впливу на основні критерії:

- перша група: стійкість (стабільність) політичного режиму, стабільність і захист національних інтересів, корупція, рівень бюрократії, умови ведення бізнесу, соціальні гарантії і права людини, рівень конкурентних позицій країни, криміногенна ситуація тощо;

- друга група: рівень ділової активності суб'єктів ринку, рівень податкового тиску, рівень фінансової залежності, до-

ступінь до кредитних ресурсів, конкурентні переваги у зовнішньому середовищі, рівень імпортової залежності, етика ведення бізнесу, рівень інфляції, можливості розширення ринків збуту, інвестиційний клімат тощо;

- третя група: темпи зростання споживчих цін, рівень доходів населення, рівень і темпи заощаджень населення, приріст обсягів промислового виробництва, рівень зайнятості і безробіття, рівень боргових зобов'язань, умови внутрішнього кредитування, готовність до залучення інновацій, темпи нарощування грошової маси в обігу, зростання дефіциту бюджету тощо;

- четверта група: якість інфраструктури, ефективність антимонopolної політики, митні тарифи, розміри внутрішнього і зовнішнього ринків, розвиток біржової торгівлі, питома вага експорту, питома вага імпорту, рівень розвитку банківської системи, виконання зобов'язань, доступність до інформації тощо;

- п'ята група: рівень соціальної відповідальності бізнесу, державні гарантії, у тому числі соціальні гарантії, варіативність працевлаштування, інфраструктура ринку праці, плинність кадрів, доступ до освіти, міграційні процеси, демографічна ситуація, виконання норм трудового законодавства, контроль за виконанням трудового законодавства, рівень оподаткування фізичних осіб тощо.

Експертами було визначено основні групи внутрішніх і зовнішніх ризиків, від інфляційного та податкового, до продовольчого ризику і ризику упущеної вигоди. Найбільшим визначено вплив зовнішніх ризиків, які у сукупності становлять більше 55,0%, окремо виділено регіональні особливості й вплив локальних ризиків.

Представимо пріоритетні чинники впливу, які було виявлено експертами на другому етапі дослідження критеріїв зовнішнього середовища з використанням графічного методу (рис. 2).

Відображені на рисунку чинники визначено експертами як пріоритетні із всієї сукупності чинників, яких було деталізовано у кількості 110 основних. Чинники є передумовою змін в усіх

сферах економіки держави та на усіх агрегованих ринках, що потребує їхньої постійної оцінки та запровадження відповідних дій з метою нейтралізації негативних тенденцій, своєчасної адаптації на усіх рівнях управління.

Рис. 2. Пріоритетність чинників впливу за результатами експертної оцінки (другий етап дослідження)

Джерело: за результатами експертної оцінки

На третьому етапі дослідження експертами виявлено регіональні особливості, які було досліджено з урахуванням оцінки індексу глобальної конкурентоспроможності за матеріалами фонду «Ефективне управління» [3], який складається з 12 складових:

- базові вимоги: інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта;
- підсилювачі ефективності: вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку;
- фактори розвитку та інноваційного потенціалу: рівень розвитку бізнесу, інновації.

Найвищі позиції за індексом глобальної конкурентоспроможності виявлено у м. Київ, Харківській, Одеській, Дніпропе-

тровській, Львівській та Київській областях. Найменші позиції посідають Житомирська, Херсонська та Кіровоградська області. Регіональні особливості є вагомою передумовою у прийнятті рішень та повинні бути зорієнтовані на основні макроекономічні категорії: чисельність населення регіону, валовий регіональний продукт, валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, питома вага регіону у формуванні ВВП країни (рис. 3).

Рис. 3. Пріоритетність складових індексу глобальної конкурентоспроможності регіонів України за середнім значенням (третій етап дослідження)

Джерело: за інформацією Фонду «Ефективне управління»

Виявлено, що у середньому за регіонами України знижується значення показників макроекономічного середовища, рівень розвитку охорони здоров'я та початкової освіти, ефективність ринків, що пов'язане переважно із недостатністю фінансових можливостей та зростанням рівня фінансової залежності, підвищенням темпів інфляції.

За інформацією Фонду «Ефективне управління», порівняно із країнами світу оцінка лідера українських регіонів

(м. Києва) відповідає 51-му місцю серед 148 країн світу, які включено в оцінку, і знаходиться на рівні таких країн як Латвія, Казахстан, Італія. Оцінка Кіровоградської області, яка закінчує рейтинг, відповідає 99-му місцю у глобальному рейтингу конкурентоспроможності, що відповідає рівню розвитку таких країн, як Нікарагуа і Сальвадор. Лідери рейтингу конкурентоспроможності регіонів України мають переваги у розвитку інфраструктури, умов ведення бізнесу, рівні технологічної готовності.

Магістрами-дослідниками обліково-фінансового факультету, які виступали експертами, було використано базову методику німецької фірми BERI і виявлено пріоритетні оціночні критерії, потенційні ризики і загрози, враховано регіональні особливості, виявлено можливості у підвищенні конкурентних переваг і мінімізації ризиків у глобалізаційному середовищі. За результатами дослідження визначено, що до оціночних критеріїв BERI доцільно додати рівень тіньової економіки, рівень корупції, рівень криміногенної ситуації та критерії оцінки екологічної ситуації території. Оцінка зазначених критеріїв є більш суб'єктивною, оскільки оцінити рівень тіньової економіки або обсяги корупції з використанням достовірної інформації неможливо. Виявлені критерії вимагають обов'язкової оцінки у зв'язку із значним рівнем впливу на глобальний рівень конкурентоспроможності держави і окремих регіонів, виступають передумовою до обґрунтування напрямів реалізації дій з метою адаптації до змін. Процес адаптації до глобалізаційних змін і тенденцій відображає різноманітність та багаторівневність явищ та процесів у зовнішньому і внутрішньому середовищі держави. Адаптація передбачає безперервний процес пристосування внутрішніх умов до глобального середовища через процес цілісного та системного пристосування, об'єднує усі рівні від політичних, соціально-економічних, екологічних та біологічних, до психологічних та соціальних рівнів кожного учаника у взаємоузгодженості із його інтересами.

Висновки. Виявлено, що неможливо уникнути впливу глобалізаційних процесів і явищ, до них треба адаптуватися з метою отримання національних інтересів та забезпечення соціально-економічного розвитку держави і окремих її регіонів у довгостроковій перспективі. Дієвість напрямів розвитку може бути гарантована лише через максимальну нейтралізацію негативних тенденцій у політичному, соціально-економічному й екологічному спрямуванні.

За результатами експертної оцінки на підставі методики німецької фірми BERI було виявлено пріоритетні чинники впливу у формуванні зовнішнього середовища держави. Було проведено деталізацію критеріїв й виявлено чинники впливу, які було поділено на три основні групи: пріоритетні, опосередкованого впливу, чинники у зоні невизначеності. Доведено, що переважний вплив здійснюють зовнішні ризики, яких неможливо уникнути, їх необхідно передбачати з метою швидкої і дієвої адаптації до змін. Під час дослідження було виявлено і доведено, що до методики BERI доцільно додати оціночні критерії: рівень тіньової економіки, рівень корупції, рівень криміногенної ситуації та критерії оцінки екологічної ситуації території. Визначені експертами оціночні критерії було скориговано на регіональні особливості території і визначено позиції лідерів у формуванні глобального рівня конкурентоспроможності. Доведено необхідність врахування виявлених особливостей у формуванні стратегії розвитку регіонів та реалізації заходів з метою адаптації до умов зовнішнього середовища, нейтралізації глобалізаційних загроз. В основу процесу адаптації держави і окремих регіонів до умов зовнішнього середовища повинно бути покладено рівень готовності до глобальних викликів і тенденцій, у тому числі, фінансову, унеможливлення випадків економічного шахрайства, а також наявні природно-ресурсні можливості, умови ведення бізнесу, пріоритети соціальної, екологічної відповідальності і свідомості кожного, що може бути досягнуте лише за умови взаємоузгодженості інтересів усіх учасників

процесу, національних інтересів держави, окремої території світу у глобальному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Вишневська О. М. Глобалізаційні виклики у гарантуванні економічної безпеки держави / О. М. Вишневська, О. М. Недова, Л. І. Сокірке // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне наукове видання]. – Миколаїв, 2014. Випуск 1. – С. 45-50
2. Вишневська О. М. Напрями і складові вдосконалення методики оцінки зовнішнього середовища економічної системи / О. М. Вишневська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2013. Випуск 3 (73). – С. 45-50
3. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Фонд «Ефективне управління» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://debaty.org/uploadfiles/ckfinder/files/reports/2013/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf

О. Н. Вишневская, Т. П. Лисковецкая. Глобализационное влияние в формировании критериев оценки среды государства

В статье представлены основные критерии оценки внешней среды государства, предпосылки роста уровня глобальной конкурентоспособности. Обоснованы сущность и практическое использование методики BERI. На основании проведенной экспертной оценки выявлены приоритетные факторы влияния на развитие в условиях глобализационного воздействия. Экспертная оценка проводилась группами экспертов с целью выявления приоритетных критериев и обоснования соответствующих направлений по нейтрализации угроз и своевременной адаптации к изменениям. С целью выявления приоритетных критериев экспертная оценка проводилась в три этапа с использованием детализации и сопоставимых оценок, выявление региональных особенностей.

Ключевые слова: факторы внешнего воздействия, глобальная конкурентоспособность, адаптация, риски.

O. Vyshnevskaya, T. Liskovetskaya. Globalization influence in the formation of the state environmental assessment criteria

The article presents the basic criteria of the state external environment, the prerequisites growth of global competitiveness. The essence and practical use of techniques BERI is proved. On the basis of an expert assessment it was identified the priority factors of influence on the development of globalization in terms of its exposure. Expert assessment had been conducted by a team of experts to identify priority criteria and the relevant study areas to neutralize threats and timely adaptation to changes. In order to identify the priority criteria of peer review was conducted in three phases, using detailed and comparable assessments, identification of regional characteristics.

Keywords: external influences, global competitiveness, adaptation risks.